

EKSKORPORACIJE (1784-1793) I REEKSKORPORACIJE (1793-1795) PREKOKUPSKIH DOBARA

Ivan Jurišić

Zakonom iz 1754. (Krajiška prava - Militär Graenitz Rechten), načelno je zabranjen provincijalni posjed u Vojnoj krajini. Kako razne kurije i feudalni posjedi razasuti po Krajini nisu podlijegali vojnoj jurisdikciji, krajiške su vlasti nastojale da to što prije postignu i time ostvare željenu cjelovitost krajiškog teritorija. Proces izvlašćivanja (ekskorporacije) provincijalnih posjednika iz njihovih vlastelinstava na krajiškom tlu zbiva se u hrvatskim krajinama, uz prekide, sve do zadnje godine XVIII. stoljeća.

U Banskoj krajini započinje, općenito uzevši, nakon zahtjeva carice marije Terezije da hrvatski sabor pristane na ekskorporaciju svih vlastelinstava južno od Kupe i odredi delegate za popis izvlaštenih vlastelinstava. Sabor, sazvan u tu svrhu 1777. pristao je tek nakon velikog otpora udovoljiti ovom zahtjevu, budući da je znao da izvlaštenje ovih posjeda, koji su do tada bili sastavni dio civilne Hrvatske (Provincijala), znači daljnje smanjivanje hrvatskoga državnog teritorija. Otpor je pružan i u toku ekskorporacije. Zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac, nezadovoljan radom ekskorporacijske komisije uložio je žalbu i zatražio reviziju njezina djelovanja. Budući da se nastali spor sljedećih osam godina nije mogao riješiti na zadovoljavajući način, vladar je 1793. obustavio daljnju ekskorporaciju prekokupskih dobara zagrebačke biskupije. Tako od 1793. počinje proces vraćanja (reekskorporacije ovih posjeda, koji je, uz ponovno određivanje granica između Provincijala i Krajine, bio uglavnom završen u travnju 1795. No, u kolovozu 1800. vladar je ponovno donio odluku o njihovoj ekskorporaciji, čime je konačno izvlašten i posljednji veći kompleks provincijalnih posjeda na tlu Banske krajine i postignuta željena cjelovitost krajiškog teritorija.

Osim posjeda zagrebačke biskupije, na krajiškom teritoriju preko Kupe nalazili su se i oni nekih drugih vlasnika (pojedinih velikaša, npr. grofova Draškovića).

Neki posjedi protezali su se i s jedne i s druge strane Kupe (Selo Farkašić), pri čemu su dijelovi na krajiškoj strani bili ekskorporirani.

Budući da je ekskorporacijom spomenutih vlastelinstava civilna Hrvatska gubila teritorij, nastojala je zadržati barem podložnike s izvlaštenih posjeda, i to ponajprije s onih koji su se nalazili s obje strane Kupe, a čije je stanovništvo nakon ekskorporacije ostalo živjeti na preostalom provincijalnom dijelu svojih zemljišta. Kako se odvijala ta borba gotovo za svakog pojedinca, pokazat će na primjeru sela Farkašić.

Nekolicina stanovnika ovog sela, podložnika kaptolskog prepošta (vikara, namještnika biskupa, budući da je biskup Josip Galjuf umro 1786, a Josip Vrhovec, iako

postavljen 1787, ustoličen je tek sljedeće godine), uputili su 9. kolovoza 1787. velikom županu zagrebačke županije Ludvigu Köröskényu dopis u kojem navode kako su njihova najbolja i najveća zemljišta, s nekoliko kuća, pripala Krajini, a na provincijalnoj strani, zbog malo (preostale) zemlje, a velike obitelji, zbog nestašice hrane, ne mogu živjeti. Stoga su se pri zemljišnim vlastima prijavili za prelazak na krajišku stranu i naseljavanje na svoja bivša zemljišta. Za one koji ostaju mole pripomoć za njihovo izdržavanje.¹

O molbi, podnesenoj pri Banskoj generalkomandi, da se spomenuti podložnici prime kao vojnici (militares) na njihova zemljišta, koja su ekskorporacijom pripala Krajini, obavještava Generalkomanda županiju 14. rujna iste godine i izražava bojazan da se za njih neće više moći naći na krajiškom teritoriju slobodno zemljište, na koje bi oni mogli biti naseljeni.²

Županija naprotiv, u dopisu od 11. listopada iste godine, upućenom Ugarskom namjesničkom vijeću u povodu toga, ističe, da se na njezinu teritoriju i sada nalazi još mnogo druge slobodne zemlje na koju bi ovi podložnici mogli biti smješteni (budući da ona što im je nakon ekskorporacije preostala nije dostatna da ih prehrani), isto kao i u Krajini, "na dobrobit općinstva i državne blagajne". Stoga županija smatra korisnijim da ostanu u Provincijalu, nego da odu u Krajinu.³ Budući da je zemlju dobivenu ekskorporacijom vjerojatno već bila podijelila krajišnicima, Banska generalkomanda nije za ove stanovnike Farkašića pokazivala prevelik interes. Županijske su vlasti naprotiv, posjedujući dovoljno slobodnog zemljišta, nastojale svim silama da ove prepoštove podložnike zadrže u Provincijalu, jer bi oni, obrađujući tu zemlju, donijeli korist općini u kojoj bi bili naseljeni, a šire županiji i državnoj blagajni. Koliko je opet državnim vlastima bilo stalo da se što više tla obradi vidi se iz upita Ugarskog namjesničkog vijeća "što se predviđa poduzeti u vezi s obrađivanjem njihovih dobara koja leže u Provincijalu, u slučaju da oni prijeđu na onu stranu", navedenog u odgovoru županiji, 11. prosinca 1787.⁴

O egzistencijalnim problemima stonovnika koji su ostali živjeti na svojim posjedima inkorporiranim Krajini (unatoč mogućnosti da odselje u Provincijal) pisao sam na drugom mjestu (Život predijalaca s posjeda Pokupsko za vrijeme prve ekskorporacije, 1784-1793, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest 25, 1992, 163-166).

U nastavku ovog rada dotaknuo bih se nekih drugih zbivanja, vezanih za period reekskorporacije dobara zagrebačke biskupije (1793-1795) i ponovno ispravljjanje dotadašnjih granica Provincijala i Banske krajine.

Budući da je 1793. zbog spora biskupa Vrhovca i ekskorporacijske komisije vladar obustavio daljnje izvlašćivanje prekukupskih biskupskih dobara, započinje iste godine, od 1. ožujka, vraćanje tih dobara. Njihovu predaju trebala je obaviti lokalna reekskorporacijska komisija, prema konskripciji tih dobara, sačinjenoj 1778. i mapama ekskorporacije iz 1784. Sve legitimne vlasnike trebalo je ponovno uvesti u uživanje njihovih

¹ Arhiv Hrvatske, fond Kraljevske i druge komisije (Acta commissionalia), svezak XLIX (Excorpororum transcolapianum Episc. et Prioratus), 1, 1787, 14, 9. kolovoz.

² Isto, 14. rujna 1787.

³ Isto, 11. listopada 1787.

⁴ Isto, 11. prosinca 1787.

izvlaštenih posjeda, a ako ih nisu ni napustili (budući da je u trenutku obustavljanja ekskorporacije još bilo neriješenih slučajeva oko njihovog premještanja na zemljišne ekvivalente, ako nisu željeli postati krajišnici), ostaviti ih na njima. Određen je 14-dnevni rok za pregled granica između Krajine i Provincijalu vraćenih biskupskih dobara i postavljanje novih graničnih oznaka (stupova), ondje gdje bude potrebno, prema planu granica iz 1784. kada su obnovljene. Da bi se ovo što prije provelo, poslani su na teren krajiški i županijski inženjer, koji su 4. studenog 1793. u selu Štefanki, nedaleko od Lasinje, postavili prvu novu graničnu oznaku na mjestu gdje se na Kupi, s krajiške strane, sastaju krajnje granice Provincijalu ponovno pripojenih dobara zagrebačke biskupije, s granicama Banske krajine. Postavljanje graničnih oznaka trebalo je završiti kod Donje Hrstovice, u točki gdje se na obali Kupe sastaju granice krajiškog teritorija s donjom Hrastovicom. Inženjeri su se već prvih dana rada suočili s problemom nedostatka graničnih stupova i radne snage za njihovo postavljanje, budući da krajiške vlasti nisu bile isporučile svoju polovinu stupova i ljudstva. Sljedeći problem iskrasnio je kad je trebalo odrediti graničnu liniju u šumi Glinski lug kod Marinbroda. Tu su šumu prije ekskorporacije 1784. zajedno koristili biskupski podložnici do sela Glinska Poljana i podložnici prepošta stolnog kaptola iz Marinbroda i Gora, a da nikad nije postojala točno utvrđena granica između ta dva vlastelinstva. Da bi se uklonila mogućnost za eventualne buduće nesporazume između sela ovih dvaju vlastelinstava, trebalo je tu šumu izmjeriti i odrediti granicu između Marinbroda i Gora, tada već krajiških sela i onih zagrebačke biskupije.⁵ Ovo je bilo potrebno što prije učiniti i radi toga da se spriječi daljnja nekontrolirana sječa ove šume. Rad na određivanju granice prekinut je, zbog kišovitog vremena, u drugoj polovini studenog 1793. i nastavljen početkom svibnja 1794. Uz teškoće oko mjerenja i mapiranja šume Glinski lug, budući da se njezina podjela nije mogla izvesti na inače uobičajen način, prosjekom, došlo je i do nesuglasica između biskupskih podložnika i nekih sela koja su pripadala prije prepoštu stolnog kaptola, a zatim Banskoj krajini. Biskupski podložnici zahtijevali su zemlje sela Marinbrod, iako su ih oduvijek koristili krajišnici sela Žuti potok, Novo selo, Graberje, Gore i Marinbrod.⁶ Banska generalkomanda zahtijevala je da inženjeri na licu mjesta provedu podjelu šume Glinski lug i riječe razmirice oko spomenutog zemljišta, za što oni nisu bili ovlašteni, budući da im je zadatak bio da smo izmjere i naprave kartu te šume.

Početkom lipnja 1794. došlo je do još jedne razmirice. Postavljanje graničnih oznaka između Provincijala i Banske krajine završeno je u Prvom banskom kantonu 4. lipnja i kad je ovaj posao nastavljen u Drugom banskom kantonu, došlo je do rasprave između hrastovičkih podložnika zagrebačke biskupije i krajišnika iz sela Klinac, u vezi sa šumom Klinac, koju su nakanali prisvojiti hrastovički podložnici.⁷ Budući da je korištenje te šume već mnogo godina prije ekskorporacije, 1784. bilo sporno, naloženo je da se što prije izvrši njezino mjerenje i unošenje u kartu (mapiranje). Svi ti sporovi i nesuglasice otežavali su i odugovlačili postavljanje graničnih oznaka, što nije išlo u prilog niti Provincijalu niti Krajini. Stoga je Banska generalkomanda još jednom (bezuspiješno) pokušala stvar ubrzati prijedlogom da se šuma Klinac podijeli prema dokumen-

⁵ Arhiv Hrvatske, fond Kraljevske i druge komisije, svezak XLIX, 2, 1793, 34.

⁶ Isto, 1794, 40.

⁷ Isto, 43.

tu o reguliranju granice, iz 1774. po dužini, a šuma Glinski lug prema broju kuća provincijalaca i krajišnika, na licu mjesta.⁸ Budući da je već spomenuto kako inženjeri i njima pridodane osobe nisu bili za to ovlašteni, prijedlog je odbijen. Do podjele ovih šuma moglo je doći tek nakon završetka radova na njihovom mjerenju i izrade karata (mapiranja).

Za daljnjeg rada na razgraničavanju u Drugom banskom kantonu, dolazi u kolovozu 1794. do spora između biskupskog suca (*comes curialis*) i prefekta Franje Petrovića i petrinjskih krajišnika, oko zemljišta koje su ovi posljednji posjedovali s krajiške strane Kupe još u vrijeme kad je Petrinja bila pod Turcima, sve do ekskorporacije 1784. budući da je prefekt osporavao njihovo pravo vlasništva nad tim zemljištem.⁹

Unatoč nedaćama koje su pratile rad na postavljanju graničnih oznaka između Provincijala i Krajine, nakon što su prekokupski posjedi zagrebačke biskupije vraćeni provincijalu, uređivanje ove granice bilo je uglavnom završeno u travnju 1795. No, kao što je već prije spomenuto u kolovozu 1800. donesena je ponovno odluka o inkorporiranju spomenutih dobara zagrebačke biskupije Bansknoj krajini, čime je završen proces izvlašćivanja većih provincijalnih posjeda na području Banske krajine.¹⁰

---

⁸ Isto, 56.

⁹ Isto, 57.

¹⁰ O ekskorporaciji 1800 vidi: Ivan Jurišić, Komisijski protokol iz 1800. godine o konačnom dodjeljivanju Bansknoj krajini dobara zagrebačke biskupije inkorporiranih Krajini 1784. i ekskorporiranih 1793.

Zusammenfassung

EXKORPORATIONEN (1784-1793) UND REEXKORPORATIONEN
(1793-1795) DER GÜTER UND BESITZE JENSEITS DER KUPA

Ivan Jurišić

Dieser Beitrag beschäftigt sich mit den Ereignissen im Zusammenhang mit den Gütern jenseits der Kupa im Zeitraum von 1784 bis 1795 während der Exkorporation dieser Besitze und deren Inkorporation in die Banal Grenze zwischen 1784 und 1793, sowie der neuerlichen Reekorporation aus der Militärgrenze und der Rückgabe an die ehemaligen Besitzer (das Bistum Zagreb und andere) zwischen 1793 und 1795. Es kommt infolge des Gesetzes von der Militärgrenze aus dem Jahr 1754 zu diesem Prozeder, denn in diesem Gesetz ist im Prinzip jeglicher Besitz auf dem Gebiet der Militärgrenze untersagt. In den kroatischen Grenzgebieten wird dieses Gesetz 1777 angewendet, als der kroatische Landtag unter dem Druck des Hofes die Beschlüsse von der Exkorporation verabschiedet. Im Jahr darauf (1778) kommt es zur Conscription dieser Güter, und die Exkorporation selbst beginnt 1784.

Im ersten Teil dieser Arbeit wird ein Beispiel der Bemühungen des Provinzials (des zivilen Kroatiens) gebracht, auf diesem Gebiet wenigstens jene Ansässigen zu behalten, die aus dem Dorf Farkašić stammen, und zwar aus dem Jahr 1787, als im Zuge der Exkorporation bereits das Gebiet verloren war, auf dem sie gelebt hatten, das aber früher dem Provinzial gehört hatte.

Im zweiten Teil wurden einige Zwiste aus den Jahren 1793 und 1794 behandelt, die sich zwischen den Untertanen des Bistums Zagreb und den Grenzern bei der Reekorporation ereignet hatten, als die Grenzen zwischen dem Provinzialgut und der Banal Grenze festgelegt wurden. Dabei ging es um die Wälder Glinski lug und Klinac und einigen Landbesitz.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

POSVEĆEN DVADESETPETOGODIŠNJOJ SURADNJI
HRVATSKIH I GRADIŠĆANSKIH POVJESNIKA

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Ivana Lučića 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 130 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, ožujak 1996.